

Xamroyeva Nargiza Shavkatovna

Osiyo xalqaro universiteti

Pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

TEKNOLOGIYA FANI DARSLARIGA INTEGRATSION YONDASHUV

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim amaliyoti ko'rsatishicha, maktab ta'limida fanlararo aloqadorlikni yo'lga qo'yish fan va jamiyat hayotida bugungi kunda sodir bo'layotgan integratsion jarayonlarning muhim bosqichi ekanligi haqidagi fikr- va mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Integratsiyalashgan ta'lim, integratsiyalashgan darslar samaradorligi, texnologiya, integratsiya, ta'lim, "tabiat - inson", maqsadli bosqich, yaxlit tasavvur.

Ta'lim amaliyoti ko'rsatishicha, maktab ta'limida fanlararo aloqadorlikni yo'lga qo'yish fan va jamiyat hayotida bugungi kunda sodir bo'layotgan integratsion jarayonlarning yorqin ifodasidir. Ushbu aloqadorlik o'quvchilarning bilimlarni ongli o'zlashtirishi, dunyo haqidagi yaxlit tasavvurlarni rivojlantirish va amaliy, ilmiy-metodik tayyorgarligini oshirishda muhim o'rin egallaydi. Bunday tayyorgarlik umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarini darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda, ishlab chiqarishda va umuman har qanday faoliyatda o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini erkin qo'llash imkonini beradi. Hozirgi vaqtda pedagogik amaliyotda fanlararo bog'lanish asosida ta'lim jarayoni integratsiya yo'llarida izlanishlar davom etmoqda. Fanlararo bog'lanish, ya'ni integratsiya negizida o'quvchilarda fikrlash qobiliyatining har xil turlarini shakllantirish nazarda tutiladi, bu esa o'z navbatida bilim(anglash) jarayoni bilan chambarchas bo'g'liqdir. Professor R. Mavlonova fikriga ko'ra integratsiya(fanlararo bog'lanish):

- tabiatda mavjud bo'lgan obyektlar orqali o'quvchilarning shaxsiyatini shakllantirish;
- "tabiat - inson" tizimida aniq bilimlarga ega bo'lishi uchun fikrlash qobiliyatini shakllantirish;
- materiallarni anglab yetish va didaktik moslashishni shakllantirish uchun o'rganuvchi materialni bilimning har xil tarmoqlaridan olish;
- bilim, ko'nikma, malaka tizimini ishlab chiqish;
- maktab o'quvchilarida har xil turdagi fikrlash qobiliyatini shakllantirish, buning uchun ruhiy mashqlardan foydalanish, materialni tez o'zlashtirishga yordam beradi, uni eslab qolish va hissiy anglash qobiliyatini shakllantiradi.

Integratsiya (lot. Integratio – tiklash, to'ldirish, integer – butun so'zidan) – o'zida bir qancha ma'nolarni birlashtiruvchi so'z bo'lib, shu ma'nolardan biri " ikki va undan ortiq fanlarning yaqinlashishi va o'zaro aloqa jarayoni" dir. Fanlararo bog'lanish ko'rgazmali ta'lim tizimi bo'lib, integrativ bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish asosida ko'rgazmali, mahoratni vujudga keltirish sirlarini o'rganadi. Ko'rgazmali ta'lim tizimi esa turli xildagi turlar, shakllar, usullar, ob'yektlar asosida quriladi. Boshlang'ich texnologiya fani integratsiyasi asosan, maktabda o'qitiladigan chegaradosh fanlararo tuziladi. Odo'noma, musiqa madaniyati, tasviriy san'at, mehnat, jismoniy tarbiya fanlari bir-biri bilan o'zaro bog'liq va bu fanlarning maqsadi axloqiy, estetik tarbiya berishdir. Bu fanlar bir-biriga yaqin chegaradosh fanlar hisoblanib ular takibiga kiritilgan materiallar birbiriga juda yaqin. Masalan, tabiat manzaralari rang-barang tasvirlar, xilma-xil ko'rinishlar, o'lchamlarda ifodalangan. Bular kichik maktab yoshidagi bolalarga mos bo'lib bir tizimga tegishli bo'lgan tasavvurlarni boyitish imkonini hosil qiladi.

"Integratsiya" tushunchasi bevosita XVIII asrlarda G.Spenser tomonidan o'z qo'lyozmalarida qo'llanilgan. Integratsiya tushunchasining mazmuni keng qamrovli bo'lib, koinotdagi jismlararo mujassamlashuvdan tortib, fanlararo bilimlarning integratsiyalashuvigacha ob'ektiv tarzda qaraladi. Jamiyatdagi integratsiya jarayonida insonning shaxs sifatida shakllanishi, uzoq umr ko'rishining sabablari inson psixikasining rivojlanishiga bog'liq. Bu borada buyuk ajdodlarimiz Abu Rayxon Beruniy "O'tmishdan qolgan yodgorliklar" asarida odamning uzoq umr ko'rishini biologik va irsiy omillar bilan bog'laydi.

Ibn Sino "Tib qonunlari" asarida organizmning tuzilishi, nerv shaxobchalari, psixologik jarayonlar; "Odob xaqida" risolasida esa shaxsni shakllantirish to'g'risida to'xtaladi.

Yusuf Hos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida komil insonni tarbiyalash bosh masala qilib olingan.

Fransuz psixologi P.Jane (1857 — 1947) psixik rivojlanishning biologik va ijtimoiy munosabatlarini aniqlagan. Uning nazariyasiga asosan inson psixikasi, ijtimoiy munosabatlarga bog'liq. Jamiyat va tabiat o'rtasidagi turli aloqalar insonning o'sishini belgilaydi—deb tushuntirsa, AQSHlik psixolog Dj Bruno (1915), "SHaxsning tarkib topishi bilan ta'lim o'rtasida ikkiyoqlama aloqa mavjud. Insonning kamolot sari intilishi bilim olish samaradorligini oshirsa, o'qitishning takomillashuvi uning ijtimoiylashuvini tezlashtiradi" deb uqtiradi.

K.D.Ushinskiy bolani faqat o'zi qiziqtirgan narsa bilan emas, tevarak atrofga ongli qarashga o'rgatishni, ta'lim jarayonida o'quv materiallarining ma'nosini, mohiyatini, ilmiy asoslarini eslab qolishi va esga tushirish orqali mantiqiy xotira takomillashishini asoslab bergan.

A.Smirnov, esda saqlab qolishning to'g'ri usuli matndagi ma'noli so'zlarni topish, tayanch nuqtani aniqlash, so'zlash uchun reja tuzish, o'tgan mavzularni idrok etgan holda yangi mavzuni takrorlash. Aqliy mehnatda mustaqillikni vujudga keltirmay bilishga intilish, qobiliyatini o'stirish mumkin emas deb xisoblaydi va o'qituvchilarning vazifalaridan biri, o'quvchilarda materialni eslab qolish uchun muayyan intilishni, eslab qolish usullarini, fikr yuritish operatsiyalarni (taqqoslash, tahlil qilish)ni o'rgatishi zarur. Materialni eslab qolish usullarini o'rganish mantiqiy xotira o'sishining garovidir—deb uqtiradi.

I.A.Mironenko XXI asrda zamonaviy insonda bioijtimoiy xarakter ruhiyatini shakllantirish, buning uchun quyi strukturali formatsiyada birlikdagi integratsiya va tizimli tadqiqot ishlarini olib borish imkoniyatini yaratish g'oyasini ilgari suradi. Bu maktablar oldida turgan asosiy muammolardan biri deb hisoblaydi. Maktab bugun dunyoviy fan, til, buyuk insonlar ruhiyatidan uzilgan, izolyatsiyalangan holda bo'lishi mumkin emasligini ko'rsatadi.

SHuningdek, L.S.Vigotskiy va S L.Rubenshteynlar "Psixologik ensiklopediya"larida shaxsni ruhiyatini rivojlanishida, dunyo fanlarining roli va ularni to'liq integratsiyasiga sharoit yaratishni ilgari suradilar.

Bir-biriga yaqin, chegaradosh fanlar mazmuni o'quvchilarni har tomonlama ruhiy rivojlanishiga, ularda turli xil tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan. Har bir o'quv predmetini o'rganish bolaning materialni anglash jarayonini, unda eslab qolishni, ta'sirchanlikni faollashtiruvchi, tafakkurni, nutq va tasavvurni rivojlantiruvchi ruhiy diqqatni yaratishga imkon beradi. Ayniqsa, chegaradosh fanlardan egallangan bilim bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan tafakkurning turlarini rivojlantirishda, fanlardagi mavzular mazmunining farqli va o'xshashlik tomonlarini bilib olishda, bir fandan olgan bilim, malaka va ko'nikmani boshqa fanlarda qo'llash uchun imkoniyatlarni hosil qiladi .

Xususan N.S.Svetlovskaya integratsiyani "aniqlangan bir jinsli elementning turli birlikda bo'lgan bir nechta bo'laklaridan yangi butun narsani (o'quv predmetlari, faoliyat turlarini) yaratish, keyin esa, bu element bo'laklarini ilgari mavjud bo'lmagan alohida yaxlit sifatga birlashtirish" deb tushunadi. Va, u integratsiya bir nechta o'quv predmeti materiallarini, metodikaning vazifasi va yagona maqsadiga tabiiy bo'ysundirish asosida tuzish usuli – deb ta'riflaydi.

L.N.Bakareva "integratsiya" tushunchasini shunga o'xshash talqin qiladi. U integratsiyani fanlarni aloqasi va yaqinlashishi sifatida ochib beradi. "Integratsiya-fanlararo aloqa, o'qitishni yangi sifat darajaga ko'taruvchi, ya'ni bir butun "bilimlar monoliti" ni yaratishga imkon beruvchi vosita" deb ta'rif beradi.

Y.M.Kolyaginning fikriga ko'ra, "integratsiya" tushunchasini ikki xil ma'noda anglash mumkin. Birinchisiga ko'ra, "integrapiya" — deganda, atrof muxit haqida yaxlit tasavvurni yaratish (bu yerda integratsiya, o'qitish maqsadi sifatida qaraladi). Ikkinchisiga ko'ra, integratsiya- o'qitish vositasi sifatida qaralib, predmetlardagi bilimlarni yaqinlashtiruvchi umumiy platformani topish vositasi sifatida).

Har bir fandan shakllangan tafakkur bolalar tomonidan fikrlarni umumlashtirish, xulosalar chiqarish, ma'lumotlar to'plash vazifasini bajaradi. Uning xususiyatli tomonlaridan yana biri shundaki, u

bolalarni fanlardan, jumladan, texnologiya fanidan real voqeliklarni, shakl va usullarni o'rganib ularni amaliy ishlarda qo'llashga o'rgatadi.

Har bir fandan shakllangan tafakkur bolalar tomonidan fikrlarni umumlashtirish, xulosalar chiqarish, ma'lumotlar to'plash vazifasini bajaradi. Uning xususiyatli tomonlaridan yana biri shundaki, u bolalarni fanlardan, jumladan, texnologiya fanidan real voqeliklarni, shakl va usullarni o'rganib ularni amaliy ishlarda qo'llashga o'rgatadi.

Fanlar integratsiyasi bolalar mehnatining mazmuni va tashkil etishini aniq mahalliy ishlab chiqarish, xalq xo'jaligi ehtiyojlariga tayangan holda, zamonaviy ta'lim talablari asosida tuzish lozimligini taqazo etadi. Texnologiya fanining bu xildagi shakli o'quvchilarni umumiy mehnat va aniq kasbiy ko'nikmalar bilan tanishtiradi.

Fanlararo bog'liqlikni o'z o'rnida tashkil etish bilan bir qatorda integratsion o'quv topshiriqlarni tuzish va o'quvchilarni bir jarayonga jalb etish ularning dunyoqarashi kengayishi, tafakkur olamining boyib borishida, bundan tashqari ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omillardan biri bo'lib hisoblanadi. Boshlang'ich sinflardagi "Tevarak atrofimizdagi olam", "Texnologiya fani", "Tasviriy san'at" darslari insoniyat tomonidan foydalaniladigan mehnat vositalarini turli tomondan tabiiy materiallar sifatida, uning xossalari, amaliy ahamiyati jihatdan ochib beradi. Bu bilan texnologiya fanining nufuzi yanada oshadi va bolalarda iqtisodiy tafakkurni har tomonlama rivojlantirishga, uning ijobiy tomonlarga yo'nalganligini shakllantirishga imkon beradi. Fanlar aloqadorligida amalga oshiriladigan texnologiya fani va tarbiyasida har bir o'quv predmetining o'ziga xos xususiyatga ega ekanligini unutmaslik kerak. Masalan, jismoniy tarbiya darslari o'quvchilarning ijtimoiy foydali mehnat qilishda muhim bo'lgan sog'lig'ini yaxshilashga, ularning jismoniy va ruhiy kamchiligini bartaraf qilishga, chaqqonlik va ishchanligini oshirishga qaratilgan. Musiqa darslarida mehnat tarbiyasining muhim xususiyati, predmeti o'rganilibgina qolmay, balki mehnatga hissiy-ma'naviy tayyorgarlik ham ko'riladi.

Ona tili, matematika, tevarak-atrofimizdagi olam, tarbiya darslarida mehnat tarbiyasi alohida ahamiyatga ega. O'quvchilar atrof -muhitni o'rganish asosida og'zaki nutqni o'stirish bilan birga maktab ishchi xodimlarining kundalik mehnati bilan tanishadilar, o'z oila a'zolarining mehnati haqida, uy o'simliklari, ekologiya va salomatlik haqida, oyoq kiyimi va ustki kiyimlarni tozalash haqida tasavvurga ega bo'ladilar. Shuningdek, o'quvchilarga mehnat tarbiyasini singdirishda quyidagilar ham muhim ahamiyatga ega:

- Alifbe, musiqa, tasviriy san'at kitoblarining rasmlariga qarab o'quvchilar turli kasblar haqida tasavvurga ega bo'ladilar, ularda mehnatga nisbatan ijobiy munosabat shakllantiriladi;
- o'qish darsida boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'pgina kasblar haqida ma'lumotlar oladilar;
- matematika darsida o'rgatiladigan hisob-kitob, o'lchovga oid bilimlar texnologiya fani darslarida buyumlar tayyorlash uchun zarur bo'lgan amaliy bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantiriladi;
- odobnoma darsida o'quvchilar mehnat qilish, mehnatsevarlik va kasb-hunar tanlashga oid o'zbek va Sharq mutafakkirlarining fikrlari bilan tanishadilar.

Yuqoridagilardan shunday xulosani aytish mumkinki, integratsiyalashgan texnologiya fani natijalari o'quvchilarning ijodiy fikrlari, amaliy ishlarida namoyon bo'ladi. U texnologiya fanidan o'qish-bilish faoliyatini nafaqat jadallashtirish, tizimlashtirish va optimallashtirishga, balki turli soha madaniyatini egallashga ham imkon beradi.

Texnologiya fani bilan o'qish, odobnoma, ona tili, matematika, tevarak atrofimizdagi olam, jismoniy tarbiya va boshqa fanlari mazmunini integratsiyalash bu o'quv fanlarining turdoshlik xususiyatlaridan kelib chiquvchi ahamiyati shundaki darsning yanada mazmunli, qiziqarli va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Texnologiya darslarida bolalar ovqatlanish odobi, mehmon kutish odobi, kiyinish, dasturxon tuzatish odobi kabi axloqiy tarbiya me'yorlarini o'rganadilar. Bu ko'rinishdagi mavzularni odobnoma, o'qish, tasviriy san'at materiallarida ham ko'rish mumkin. 4-sinf o'qish fanining "Buzilmagan uya" mavzusida mehnat tarbiyasiga oid materiallar izohlangan. Unda: bir bola bog'da ishlayotgan bobosiga ovqat olib borishi, daraxtlarni payvand qilishda bobosiga yordam berganligi ifodalangan. Yana bir misol – matematika darsida o'rganiladigan o'lchov birliklari mehnat darsida gazmollar o'lchamini

olishda, tabiatshunoslikda daraxtlarga ishlov berish, gullarni parvarishlash, yer ag'darish, ekin ekishlar haqida berilgan materiallarda texnologiya faniga oid materiallarni ko'ramiz.

Predmetlararo asosda tuzilgan integratsiya didaktik tizimga ega bo'lib, u o'qituvchi(ta'lim beruvchi) va o'quvchi(ta'lim oluvchi) harakatlarining mos kelishini ko'zda tutadi. Ikkala faoliyat ham umumiy tuzilish, ya'ni: maqsad, sabab, mazmun, vosita, natija va nazoratlarga ega. Biroq, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatlari mazmunida quyidagi farqlar bo'ladi:

1. Maqsadli bosqichda o'qituvchi umumiy maqsadni qo'yadi, o'quvchilar esa o'qituvchi boshchiligida turli predmetlararo bog'liqliklarni tushunishlari, kerakli va turli predmetlararo bilimlarni tanlab olishlari kerak bo'ladi.

2. Isbotlash bosqichida o'qituvchi o'quvchilarning turli predmetlardan tushunchalarini umumlashtiradi, o'quvchilar esa o'z bilimlarini kehgaytirishga bo'lgan qiziqishga irodalarini yo'naltirishlari kerak.

3. Faoliyat mazmuni bosqichida o'qituvchi yangi material asosida integratsion dalillar, tushunchalar, muammolar majmuyi darajasida predmetlardan olingan tayanch bilimlarni jalb qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ikromova, S. A. (2024). BASICS OF PSYCHOLOGICAL SERVICES. PEDAGOG, 7(5), 670-676.
2. Akbarovna, I. S. (2024). THE IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL MANAGEMENT IN EDUCATION. PSIXOLOGIYA VA SOTSIOLOGIYA ILMIY JURNALI, 2(4), 40-46.
3. Akbarovna, I. S. (2024). PSIXOLOGIK XIZMAT ASOSLARI. PSIXOLOGIYA VA SOTSIOLOGIYA ILMIY JURNALI, 2(4), 54-60.
4. Akbarovna, I. S. (2024). STAGES OF PSYCHOLOGICAL CONSULTATION. PEDAGOG, 7(4), 328-334.
5. Икромова, С. А. (2023). ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИММУНИТЕТА К ДЕСТРУКТИВНЫМ ИДЕЯМ У ПОДРОСТКОВ. European research, (3 (81)), 47-49.
6. Ikromova, S. (2024). PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA SHAKLLARI VA MAZMUNI. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 918-924.
7. Ikromova, S. (2024). FORMS AND CONTENT OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGY. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 933-939.
8. Akbarovna, I. S. (2024). MASTERING THE BASICS OF PEDAGOGICAL SKILLS. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 882-887.
9. Akbarovna, I. S. (2024). PEDAGOGIK MAHORAT ASOSLARINI O'ZLASHTIRISH. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 888-893.
10. Akbarovna, I. S. (2024). THE IMPORTANCE OF FORMING MATHEMATICAL CONCEPTS. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 912-917.
11. Akbarovna, I. S. (2024). MATEMATIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANISHINING AHAMIYATI. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 900-905.
12. Икромова, С. А. (2024). ЭТАПЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОНСУЛЬТАЦИИ. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 875-881.
13. Akbarovna, I. S. (2024). PSIXOLOGIK MASLAHAT BOSQICHLARI. Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(3), 860-866.
14. Akbarovna, I. S. (2024, April). BOSHLANG'ICH SINFLARDA SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR. In International conference on multidisciplinary science (Vol. 2, No. 4, pp. 27-32).
15. Akbarovna, I. S. (2024, April). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TA'LIM MASALASI. In International conference on multidisciplinary science (Vol. 2, No. 4, pp. 21-26).